

Pospíšil, Ivo

Polské dějiny / přehled české literatury solidní, ale až příliš globalizovaný a český

Opera Slavica. 2011, vol. 21, iss. 3, pp. 61-63

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117383>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

v podstatě o všech významných českých spisovatelích židovského původu („Jen z tohoto náhodného a kusého výčtu je vidět, že tradice českožidovství, tradice české asimilace je velká, a pokud bude vůle i možnost v ní pokračovat, je opravdu na co navazovat“, s. 181) je tu především jeho práce o vzájemnosti československé a sovětské avantgardy a hlavně jeho pojednání o B. Mathesiovi, jeho koncepci sovětské literatury, jeho teorii překládání, a o Emanuelovi Fryntovi jako překladateli ruské poezie. Ediční poznámka ukazuje, že publikované texty – často esejistické a publicistické povahy – vycházely v různých periodikách a svazcích, někdy jde o dosud nepublikované rukopisy (to se týká Babela a Šolochova). Franěk tak zasahoval i mimo okruh výslovně rusistický svými tématy i kontakty, k nimž od 60. let minulého století přibýly ty německé: z jejich podloží se pak zrodil jeho přínos k vydání známého slovníku Wolfganga Kasacka (česky 2000), dříve však různé stati a badání. Svazek je vhodně doplněn Fraňkovou bibliografií, na níž je zřetelně vidět období, kdy byla jeho aktivita utlumena nebo maximálně omezena politickými poměry. Fraňkovo dílo rostoucí z tradice pražské rusistiky a sověťistiky B. Mathesia zůstává trvalou hodnotou.

Ivo Pospíšil

Polské dějiny/přehled české literatury solidní, ale až příliš globalizovaný a český

Tarajło-Lipowska, Z.: Historia literatury czeskiej. Zarys. Zakład Narodowy Im. Ossolińskich – Wydawnictwo Wrocław 2010, 523 s.

Na obálce polských dějin české literatury je vyobrazení hradu Potštejna: je to jakoby symbol celého českého kulturního prostoru: bohatá minulost i jakási zakletost připomínající Kafkův zámek, k němuž se vine jakoby nekonečná a nikam nevedoucí cesta. Patrně nechtěná víceznačnost budící hned na první pohled sympatie.

Polské pronikání k podstatě českého života, povahy a kulturních produktů je v posledních letech imponantní. Nebudeme se zmiňovat o populárních knihách, které se už stačily mediálně proslavit, spíše si povšimneme literárněhistorických a teoretických koncepcí. Vždy je dobře, když něco vyjde o dějinách naší národní literatury z pera cizince, zvláště blízkého slovanského souseda, obvykle uvidíme to, co jsme dříve neviděli nebo pokládali za okrajové. To je jistě i případ knihy Ilony Gwóźdz-Szewczenko (*Futuryzm w czeskim pejzażu literackim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009), o níž jsme napsali do časopisu STIL. Autorka tu „objevila“ potlačený fenomén českého futurismu roztroušený po civilistické literatuře 20. let 20. století a spojující se s pozdním expresionismem, vitalismem a hraničící s poetismem.

Práce známé polské bohemistky, která se ve Vratislavi zasloužila o rozvoj bohemistiky, je jiná, komplexní, proto méně radikální a vyhraněná, spíše sumarizující a syntetizující. Důvod, proč recenzovat tuto knihu v slavistickém, nikoli jen v bohemistickém časopise (je v tom tak podstatný rozdíl?), je právě vztahovost polsko-česká. Neboť si dost dobře nelze představit, že by se do konceptu české literatury nepromítlo polské vidění české literatury i reflexe vlastní polské literární zkušenosti. Podloží se tedy nabízí komparativní. Jak je to v tomto případě?

Knihla se pohybuje někde mezi skutečnými dějinami literatury, tedy pevnou a původní koncepcí, periodizací a „filozofií“ literárního vývoje, a přehledem (zarys = nástin),

jehož cíle jsou méně analytické a více informativní. Z tohoto hlediska nemají tyto „dějiny“ nějakou překvapivou a homogenní periodizaci, je tu málo srovnávacích poloh, například i s polskou literaturou a dosti absenteje uvedení do širšího evropského kontextu, i když tu podle některých novodobých českých zvyklostí je velmi správně zařazena kapitola o německé literatuře v českých zemích jako o záležitosti kontextově areálové. Poměrně málo je tu zření k žánrové a poetologické podobě literatury, převažuje tu směrové dělení.

Na jedné straně je přehled či nástin polské bohemistiky příliš globalizovaný ve smyslu obecných vlastností celého evropského a světového literárního procesu podle starých francouzských modelů – alespoň pokud jde o starší období moderní literatury, tj. od romantismu po rok 1945, na straně druhé tu chybí již zmíněné systematické srovnávání se světovými literárními procesy: koncepce meziliterárnosti, v současnosti všeobecně přijímaná, stejně jako integrace literárních procesů v dějinném toku do procesů generálně kulturních tu v podstatě absenteje.

Literatura je více spínána se společenskými a politickými událostmi a mezníky: toto hodnotové prizma se také projevuje ve výběru děl a v celkovém personálním zaměření knihy. Výběr autorů, kteří se tu uvádějí, se přesně řídí podle vládnoucích českých, často silně ideologizovaných měřítek, jako by si autorka nechtěla jít do eventuálního sporu s těmi, kdo tato měřítka a dominanty silově určují, i když jinak v českém prostředí jsou na literaturu různé názory, zcela v duchu proklamovaného pluralismu, jenže bez příslušné mediální reflexe.

V periodizaci bohužel nenacházíme příliš originality a navíc je značně heterogenní: jednou je tu kritériem kulturní epocha (středověk, renesance a humanismus), jindy politické a kulturní procesy (národní obrození), jindy zase časově hodnotové hledisko (Česká literatura přelomu století – myslí se 19. a 20. st.), někdy zase hledisko jazykové (Německo-jazyčná literatura v českých zemích – právě toto lze však naopak kvitovat, totiž to, že autorka dobře ví, jako málokdo v Praze a někdy i na Moravě, že Čechy nejsou celá Česká republika), později jde o dělení politicko-publicistické (Dvojí porobení, Doba „normalizace“ a doba „normálnosti“), uvnitř je povinný pasus o postmodernismu. Pro přehled je to ovšem praktické a dostačující, nikoli však pro „dějiny“.

Určitý problém představuje slabší část o staročeské literatuře, zejména o české literární gotice, která znamenala největší rozkvět české literatury, jež poprvé a nadlouho naposled stanula na evropské špičce, daleko např. před polskou literaturou (Smilova škola, satiry apod.).

Zcela překvapen jsem strnul nad autorčiným personálním řešením. Mnozí velcí nebo velmi dobří autoři tu zcela chybějí, jiní – mnohem méně významní tu naopak opulentně jsou – patrně podle jiných než estetických kritérií, v sekundární literatuře také chybějí význační autoři, bohemisté, slavisté i komparatisté, např. Josef Hrabák a jeho podstatné publikace zásadní a trvalé hodnoty. To vskutku posiluje pluralitní pohled na české literární dějiny: ten kritický názor jistě neznamená nějaké staromilství, ale schopnost syntézy starších i mladších proudů jak v literatuře, tak v literární vědě. Takže na druhé straně mi tu chybí zohlednění nových pokusů koncepčních, např. naratologických.

Jestliže se často hovoří o postmodernistické intertextualitě, bylo by jistě užitečné ukázat na takové intencionální intertextové návraty české literatury, např. k poeice renesanční, barokní, romantické, na proudění surrealistická i na souvztažnosti s evropskými směry a tendencemi.

V situaci, kdy se česká literatura, zejména zásluhou autorů 20. století, a to zvláště výrazných individualit, ale i směrových bloků dostává znovu na světovou úroveň, je překládána a šířeni vnímána, mělo by to být zohledněno více i v samotném výkladu, a to nejen v česko-polském kontextu. Obecně bych přivítal více vnějšího hlediska, to je to, co by takový výklad literárních dějin měl přinést polskému čtenáři, ale i českému bohemistovi, který se chce dovědět o jiných pohledech na vlastní písemnictví.

Jinak je však kniha v podstatě velmi dobrá, užitečná, funkční a také dobře vyrobená: pevná vazba, bohatý ilustrační doprovod, seznamy literatury, děl, autorů, jejich foto. Vcelku je informačně nasycená a pokud to mohu posoudit, autorčin styl je čtivý, přístupný ale současně poučený, odborný. Nicméně zmíněné výhrady – kromě dalších drobností a sporných míst – zamýšlené ovšem nikoli ve zlém, zůstávají. Přimlouval bych se, aby se autorka jako zkušená bohemistka pokusila v blízkém budoucnu zkoncipovat knihu, třeba na srovnávacím základě, v níž by zúročila své bohaté znalosti česko-polských literárních a kulturních vztahů i celkového evropského kulturního podloží a nebála se odpoutat od nijak kvalitních českých modelů: takový pohled by mohl leccos nového přinést evropské a světové bohemistice a hlavně bohemistice české. Právě polští bohemisté mají k tomu z řady dobře známých důvodů velmi dobré předpoklady. Summa summarum: užitečnost knihy je mimo pochybnost, její koncepce by však mohla být samostatnější a tím i inspirativnější.

Ivo Pospíšil